

Krytyczne myślenie w pigułce

5/10/15-MINUTOWE

scenariusze umożliwiające poprowadzenie
rozmowy na temat dezinformacji podczas
lekcji **języka angielskiego**

Autor/ka materiałów: Patryk Zakrzewski (Stowarzyszenie Demagog)

Opracowanie graficzne: Papercut

Korekta tekstu: Monika Tańska (Stowarzyszenie Demagog)

Partnerzy projektu:

Stowarzyszenie Demagog

PTEM

Ja Nauczyciel

Spis treści

1. Wyszukiwanie obrazem: kontekst prawdę ci powie	3
2. Gry edukacyjne: zbuduj odporność na dezinformację	5
3. Wiarygodne źródła: jak mądrze korzystać z Wikipedii?	7
4. Framing: to, czego nie widać, też ma znaczenie	10
5. Fact-checking: weryfikatorzy wszystkich krajów łączcie się!	12
6. Teorie spiskowe: reptilianie, królowa i spisek	14

WYSZUKIWANIE OBRAZEM

10 MIN.

Kontekst prawdę ci powie

WPROWADZENIE

wyszukiwanie obrazem (ang. *reverse image search*) – za pomocą odwrotnego wyszukiwania grafiki możesz uzyskać więcej informacji o obrazie lub znaleźć obrazy do niego podobne.

Co powiedzieć uczniom?

Opis zdjęcia to jedna z podstawowych umiejętności zdobywanych podczas lekcji języka obcego. Nie zawsze jednak możemy ustalić prawdę o zdjęciu wyłącznie na podstawie tego, co się na nim znajduje. Aby ustalić oryginalny kontekst obrazu lub sprawdzić, czy obraz nie został poddany modyfikacjom (np. fotomontażowi lub kadrowaniu wpływającemu na interpretację), warto skorzystać z wyszukiwania obrazem. Funkcja ta – dostępna w niektórych wyszukiwarkach internetowych, takich jak [Google](#), [Yandex](#) czy [Bing](#) – umożliwia przeszukiwanie sieci przy wykorzystaniu dowolnego obrazu wgranego z dysku komputera lub przesłanego za pomocą linku. Stosowanie tego narzędzia zostało omówione na [przykładach zaprezentowanych na profilu amerykańskiej organizacji factcheckingowej Media Wise](#).

UMIEJSCOWIENIE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ:

Zakres podstawowy.

CELE KSZTAŁCENIA:

Uczeń przetwarza tekst ustnie lub pisemnie: (...) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktoqramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach).

ĆWICZENIE

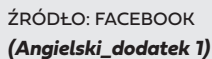
Obejrzyj z uczniami i uczennicami 45-sekundowy filmik na Tik-Toku. W razie potrzeby odtwórz nagranie ponownie. Możesz też przygotować transkrypt z tego wideo, aby umożliwić uczniom i uczennicom porównanie słowa mówionego z tekstem.

Omówienie ćwiczenia:

Zapytaj klasę, dlaczego zdjęcia wykorzystane w omawianym memie nie powinny być wykorzystywane do komentowania prezydentury Joe Bidena. Następnie poproś uczniów, aby w parach przetestowali opcję wyszukiwania obrazem w wybranej wyszukiwarce. W tym celu

skorzystaj z poniższego przykładu lub zaproponuj inne dowolne zdjęcie, np. związane z tematem lekcji. Czy zdjęcie zostało w jakiś sposób zmodyfikowane? A może wyrwane z pierwotnego kontekstu? Jak te zmiany wpłynęły na interpretację obrazu?

Z pierwotnego kontekstu wyrwano również zdjęcie z festiwalu Glastonberry, które zostało opublikowane już w 2015 roku, a nie – jak twierdzi autor posta na Facebooku – w roku 2022. Według analityków z portalu demagog.org.pl „zdjęcia z poprzednich edycji [festiwalu] zostały użyte w dezinformującym kontekście, aby podważyć autorytet aktywistki [Greta Thunberg] i zarzucić jej hipokryzję”.

GRY EDUKACYJNE

10 MIN.

Zbuduj odporność na dezinformację

WPROWADZENIE

fake news – fałszywa informacja udostępniona w sieci lub za pośrednictwem mediów tradycyjnych, imitująca informację prawdziwą dla realizacji konkretnego celu, np. zyskania rozgłosu, wpływu na decyzje wyborców lub osiągnięcia korzyści finansowych. Fake newsy (czy szerzej: dezinformacja) to jeden z problemów współczesnego świata.

inokulacja (ang. *inoculation theory*) – szczepienie.

Co powiedzieć uczniom?

Zgodnie z teorią inokulacji (ang. *inoculation theory*) omówienie na przykładach technik manipulacji oraz rodzajów informacji wprowadzających w błąd pozwala lepiej je zrozumieć i ochronić się przed nimi w przyszłości. Oznacza to, że możemy budować swoją odporność na dezinformację, co potwierdziło badanie zespołu psychologów z Bristolu i Cambridge.

Autorzy tekstu z portalu demagog.org.pl, podsumowującego doniesienia naukowców, zwracają uwagę, że „według założeń omawianej teorii edukowanie użytkowników mediów społecznościowych o czyhających na nich zagrożeniach w internecie sprawia, że są oni bardziej ostrożni. Wówczas krytycznie podchodzą do napotkanych artykułów i treści”.

UMIEJSCOWIENIE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ:

Zakres podstawowy.

CELE KSZTAŁCENIA:

Uczeń posługuje się dość bogatym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów: (...) państwo i społeczeństwo (np. wydarzenia i zjawiska społeczne, urzędy, organizacje społeczne i międzynarodowe, problemy współczesnego świata).

ĆWICZENIE

Zaproponuj uczniom i uczennicom rozegranie quizu w aplikacji „Fajnie, że wiesz!” stworzonej przez Stowarzyszenie Demagog. Skorzystaj z angielskiej wersji językowej, którą możesz wybrać na ekranie głównym lub przechodząc bezpośrednio na stronę fakesnothanks.pl.

Po zakończonej rozgrywce gracze dowiedzą się, w jakim stopniu poprawnie wskazywali informacje wprowadzające w błąd. Będą mogli też zapoznać się ze szczegółowymi informacjami o przykładach z quizu i poszerzyć swoją wiedzę na temat technik manipulacji oraz narzędzi weryfikacji.

Spodobał Ci się quiz i chciał(a)byś skorzystać z podobnych rozwiązań? Sięgnij po podręcznik Instytutu Kościuszki dla szkół ponadpodstawowych „Z tarczą! Jak chronić się przed dezinformacją” i zajrzyj do rozdziału „Graj i zdobywaj odporność”.

WIARYGODNE ŹRÓDŁA

15 MIN.

Jak mądrze korzystać z Wikipedii?

WPROWADZENIE

Wikipedia – wielojęzyczna encyklopedia internetowa działająca zgodnie z zasadą otwartej treści.

Co powiedzieć uczniom?

Serwisem internetowym, z którego polscy nastolatki korzystają najczęściej, przygotowując się do sprawdzianów lub odrabiając zadania domowe, jest Wikipedia (raport „Nastolatki 3.0”, 2021). Odpowiedź tę wskazały niemal 2 na 3 badane osoby. Wikipedia o ponad trzy punkty procentowe wyprzedza w tym zestawieniu wyszukiwarkę Google i aż o 38 punktów procentowych YouTube, zajmujący trzecie miejsce w rankingu.

Pomimo dużej popularności Wikipedii serwis ten nie zawsze spotyka się z aprobatą nauczycieli i nauczycielek. Obejrzyj wraz z uczniami i uczennicami [odcinek](#) poświęcony temu portalowi pt. „Crash Course Navigating Digital Information”, aby dowiedzieć się, w jaki sposób mądrze korzystać z informacji umieszczonych w największej internetowej encyklopedii. Podczas projekcji możesz wyświetlić napisy dostępne w języku angielskim. Zwróćcie szczególną uwagę na zasady regulujące, kto i w jakim zakresie może tworzyć i edytować wpisy w Wikipedii.

UMIEJSCOWIENIE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ:

Zakres podstawowy.

CELE KSZTAŁCENIA:

Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym nowożytnym (np. z encyklopedii, mediów, instrukcji obsługi), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

ĆWICZENIE

Wyszukajcie w anglojęzycznej Wikipedii hasło „List of cognitive biases”. Czego dotyczy ten wpis? Czy jest dostępny również w języku polskim? W jaki sposób można to sprawdzić?

[Odpowiedź: wpis dotyczy błędów poznawczych, czyli nieracjonalnych sposobów postrzegania rzeczywistości. Hasło jest dostępne w języku polskim jako „Lista błędów poznawczych”. Można do niego szybko przejść ze strony anglojęzycznej dzięki menu *Languages* po lewej stronie okna.]

Poproś uczniów, aby przyjrzeni się najpopularniejszym błędom poznawczym, takim jak efekt potwierdzenia (ang. *confirmation bias*) czy dysonans poznawczy (ang. *cognitive dissonance*), i zastanowili się w parach nad sytuacjami, w jakich te błędy poznawcze mogą się zdarzyć.

WIKIPEDIA
The Free Encyclopedia

Main page
Contents
Current events
Random article
About Wikipedia
Contact us
Donate

Contribute

Help
Learn to edit
Community portal
Recent changes
Upload file

Tools

What links here
Related changes
Special pages
Permanent link
Page information
Cite this page
Wikidata item

Print/export

Download as PDF
Printable version

In other projects

Wikimedia Commons

Languages

العربية
Deutsch
Español
فارسی
Polski

Not logged in Talk Contributions Create account Log in

Article Talk

Read Edit View history

Search Wikipedia

List of cognitive biases

From Wikipedia, the free encyclopedia

For common errors in logic, see List of fallacies.

Cognitive biases are systematic patterns of deviation from norm and/or rationality in judgment. They are often studied in psychology, sociology and behavioral economics.^[1]

Although the reality of most of these biases is confirmed by reproducible research,^{[2][3]} there are often controversies about how to classify these biases or how to explain them.^[4] Several theoretical causes are known for some cognitive biases, which provides a classification of biases by their common generative mechanism (such as noisy information-processing^[5]). Gerd Gigerenzer has criticized the framing of cognitive biases as errors in judgment, and favors interpreting them as arising from rational deviations from logical thought.^[6]

Explanations include information-processing rules (i.e., mental shortcuts), called *heuristics*, that the brain uses to produce decisions or judgments. Biases have a variety of forms and appear as cognitive ("cold") bias, such as mental noise,^[5] or motivational ("hot") bias, such as when beliefs are distorted by wishful thinking. Both effects can be present at the same time.^{[7][8]}

There are also controversies over some of these biases as to whether they count as useless or irrational, or whether they result in useful attitudes or behavior. For example, when getting to know others, people tend to ask leading questions which seem biased towards confirming their assumptions about the person. However, this kind of confirmation bias has also been argued to be an example of social skill; a way to establish a connection with the other person.^[9]

Although this research overwhelmingly involves human subjects, some findings that demonstrate bias have been found in non-human animals as well. For example, loss aversion has been shown in monkeys and hyperbolic discounting has been observed in rats, pigeons, and monkeys.^[10]

Contents [hide]

- 1 Belief, decision-making and behavioral
 - 1.1 Anchoring bias
 - 1.2 Apophenia
 - 1.3 Availability heuristic
 - 1.4 Cognitive dissonance
 - 1.5 Confirmation bias
 - 1.6 Egocentric bias
 - 1.7 Extension neglect
 - 1.8 False priors
 - 1.9 Framing effect

ŹRÓDŁO: WIKIPEDIA
(*Angielski_dodatek 3.1*)

Omówienie ćwiczenia

Przyjrzyjcie się następnie sekcji *Footnotes* (pol. przypisy), zarówno w angielskiej, jak i w polskiej wersji językowej. Zapytaj uczniów, jakie różnice dostrzegają między dwiema wersjami. Która jest

lepiej udokumentowana zewnętrznymi źródłami? Jak wpływa to na wiarygodność obu wpisów w oczach uczniów? Czy korzystając z Wikipedii, uczniowie zwracali wcześniej uwagę na przypisy?

ŹRÓDŁO: WIKIPEDIA
(Anielski dodatek 3.2)

Material nr 1
„Using Wikipedia: Crash Course Navigating Digital Information #5”

MIEJSCE NA NOTATKI

FRAMING

5 MIN.

To, czego nie widać, też ma znaczenie

WPROWADZENIE

ramowanie (ang. *framing*) – opisanie przez nadawcę informacji tylko niektórych aspektów sprawy, co może prowadzić do świadomego bądź nieświadomego narzucenia interpretacji opisywanych zdarzeń.

Co powiedzieć uczniom?

Na interpretację obrazu lub zdjęcia wpływa przede wszystkim to, co można na nim zobaczyć. Jednocześnie należy zadać sobie pytanie, jakie elementy znalazły się lub mogły się znaleźć poza kadrem. Pomocne w znalezieniu odpowiedzi będzie wyszukiwanie obrazem omówione w materiale nr 1. Wcześniej warto jednak przyjrzeć się konkretnemu przykładowi *framingu* i zastanowić się, jakie ryzyko wiąże się ze zbyt pochopną oceną danego zdjęcia.

UMIEJSCOWIENIE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ:

Zakres podstawowy.

CELE KSZTAŁCENIA:

Uczeń przetwarza tekst ustnie lub pisemnie: (...) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach) lub audio-wizualnych (np. filmach, reklamach).

ĆWICZENIE

Podziel uczniów i uczennice na dwie grupy. Osoby w grupie pierwszej otrzymują zdjęcie oznaczone literą A, osoby w grupie drugiej – zdjęcie z literą B. Poproś uczniów i uczennice, aby uważnie przyjrzeni się zdjęciom i opisali, co na nich widzą. W tej części zadania osoby z jednej grupy nie widzą zdjęcia analizowanego przez grupę drugą.

A.

B.

ŹRÓDŁO: DIGMEDIA.LUCDH.NL
(Angielski_dodatek 4.1 i 4.2)

Następnie wyświetl na ekranie zdjęcie zamieszczone poniżej. Zwróć uwagę uczniów, że obrazy, które przed momentem analizowali i opisywali, są fragmentem większej całości.

Zapytaj uczniów, w jaki sposób skadrowanie zdjęcia wpłynęło na jego interpretację. Czy sami robią zdjęcia w ten sposób? W jaki sposób podobna manipulacja może być wykorzystana do ramowania tekstów, np. w czasopiśmie?

ŹRÓDŁO: DIGMEDIA.LUCDH.NL
(*Angielski_dodatek 4.3*)

Omówienie

Framing, znany również jako ramowanie, to pojętna broń w przestrzeni informacyjnej. Pozwala wpłynąć na postrzeganie rzeczywistości przez odbiorców danego obrazu lub tekstu i promować konkretną wizję świata. Dlatego też warto

podchodzić krytycznie do treści publikowanych w internecie, szczególnie tych pojawiających się w mediach społecznościowych, gdzie udostępniane treści nie muszą spełniać dziennikarskich standardów bezstronności.

MATERIAŁY TEORETYCZNE

Propozycję dodatkowego zadania dot. ramowania znajdziesz w [materiałach edukacyjnych](#) opracowanych przez Stowarzyszenie Demagog dla Programowego Ruchu Odkrywców ZHP (s. 27-29). Scenariusze z powodzeniem mogą być wykorzystywane podczas lekcji w szkole.

FACT-CHECKING

10 MIN.

Weryfikatorzy wszystkich krajów łączcie się!

WPROWADZENIE

fact-checking – kilkuetapowa metoda weryfikacji informacji, polegająca na sprawdzeniu, czy wszystkie stwierdzenia zawarte w pracy pisemnej, artykule informacyjnym lub przemówieniu są zgodne z prawdą.

Co powiedzieć uczniom?

Fact-checkerzy to osoby profesjonalnie zajmujące się weryfikowaniem informacji, zarówno na potrzeby redakcji tradycyjnych mediów, jak i samodzielnych portali factcheckingowych.

UMIEJSCOWIENIE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ:

Zakres podstawowy.

CELE KSZTAŁCENIA:

Uczeń przetwarza tekst ustnie lub pisemnie: (...) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach) lub audio-wizualnych (np. filmach, reklamach).

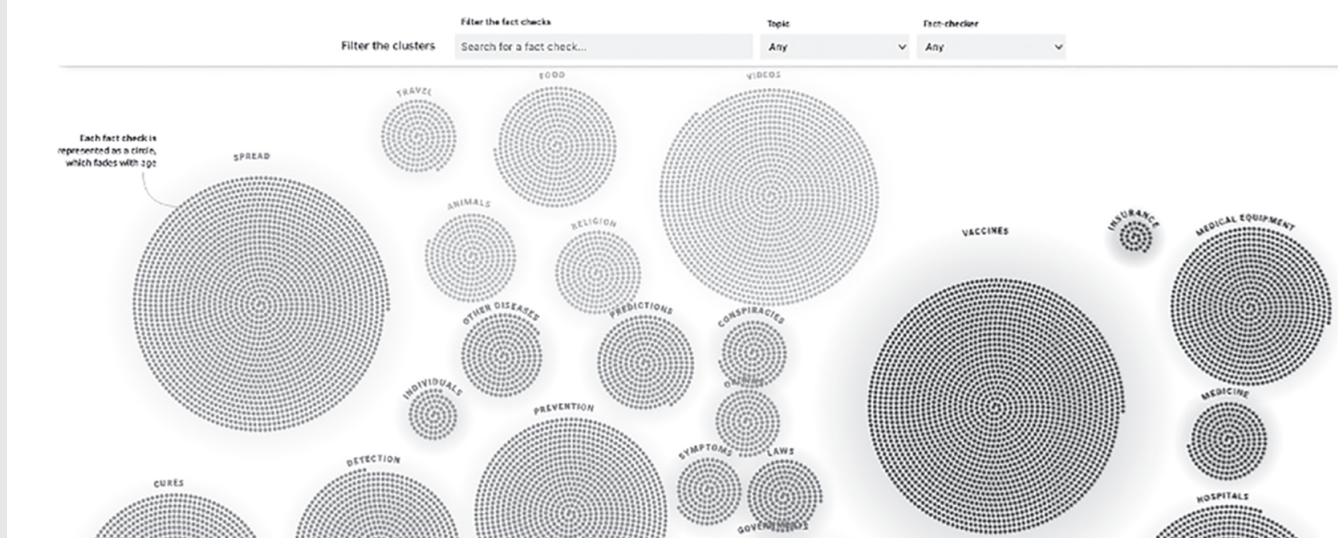
Listę aktywnych organizacji weryfikujących informacje można znaleźć na stronie [Duke Reporters' Lab](#). Ze względu na globalny charakter problemu dezinformacji organizacje factcheckingowe z całego świata nawiązują współpracę, aby jeszcze skuteczniej odpowiadać na zagrożenia. Jednym z przykładów takiej współpracy jest portal [#CoronaVirusFacts Alliance](#), który umożliwia prześledzenie, jakich tematów dotyczyły analizy (ang. *fact-checks*) publikowane przez fact-checkerów w kontekście pandemii COVID-19 oraz towarzyszącej jej akcji szczepień.

ĆWICZENIE

Odwiedź wraz ze swoimi uczniami i uczennicami stronę [#CoronaVirusFacts Alliance](#). Poproś ich, aby przyjrzeni się wizualizacjom danych dotyczących fałszywych informacji na temat pandemii koronawirusa i podzielili się swoimi spostrzeżeniami. Możesz zadać pytania pomocnicze: Na jakie kategorie pogrupowane są analizy fact-checkerów? Jakie tematy były najczęściej poruszane przez organizacje factcheckingowe z Polski? Jak zmieniał się w czasie udział analiz dotyczących szczepień przeciwko koronawirusowi?

This graphic shows the categories of fact checks, which are helping our alliance identify successive waves of misinformation as they travel across the globe. When the new coronavirus pandemic started, many hoaxes were about the origin of the virus. Then the alliance detected falsehoods on how the disease spreads, and cures and preventions. Now we are finding hoaxes about religious groups, politicians and the impact of COVID-19 on a country's health system.

MATERIAŁY TEORETYCZNE

Podobna baza analiz organizacji factcheckingowych powstała w kontekście wojny w Ukrainie. Można się z nią zapoznać na stronie ukrainefacts.org. Do końca września 2022 roku znalazło się w niej blisko 2,4 tys. fact-checków.

MIEJSCE NA NOTATKI

TEORIE SPISKOWE

15 MIN.

Reptilianie, królowa i spisek

WPROWADZENIE

fact-checking – kilkietapowa metoda weryfikacji informacji, polegająca na sprawdzeniu, czy wszystkie stwierdzenia zawarte w pracy pisemnej, artykule informacyjnym lub przemówieniu są zgodne z prawdą.

teoria spiskowa – nieopierające się na dowodach przekonanie, że pewnymi wydarzeniami manipulują z ukrycia potężne siły o wrogich zamiarach.

Co powiedzieć uczniom?

Niespodziewane wydarzenia (ang. *breaking news*) – szczególnie kryzysy, takie jak pandemia czy wojna – generują wiele pytań: jak należy się zachować w nowej sytuacji, jak zadbać o bezpieczeństwo swoje i najbliższych, jakie działania podjąć, a od jakich się powstrzymać. Często uzyskanie odpowiedzi wymaga jednak czasu i wysiłku ekspertów, dziennikarzy oraz decydentów.

Ta **luka w wiedzy** (ang. *knowledge gap* lub *data deficit*) to doskonałe środowisko dla powstawania i rozprzestrzeniania się teorii spiskowych, czyli niepopartych dowodami przekonań o zakulisowym działaniu potężnych sił o wrogich zamiarach. Myślenie spiskowe pozwala zredukować niepewność, bywa więc strategią radzenia sobie ze zmiennością współczesnego świata.

UMIEJSCOWIENIE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ:

Zakres podstawowy.

CELE KSZTAŁCENIA:

Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym nowożytnym (np. z encyklopedii, mediów, instrukcji obsługi), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

ĆWICZENIE

Poproś uczniów i uczennice o zapoznanie się z treścią artykułu opublikowanego na portalu factcheckingowym PolitiFact kilka dni po śmierci królowej Elżbiety II. Możesz też wybrać fragmenty, którym przyjrzyć się bliżej. Autorka tekstu omawia w nim najbardziej zaskakujące twierdzenia dotyczące zmarłej królowej.

Przedyskutujcie, jakie teorie spiskowe dotyczące Elżbiety II zostały przywołane w artykule? W jaki sposób fact-checkerzy zdemontowali te pogłoski? Jakie mogą być powody i konsekwencje tworzenia i udostępniania podobnych teorii spiskowych?

The most outlandish claims we've fact-checked about Queen Elizabeth II

FACEBOOK FACT-CHECKS

CORONAVIRUS

Queen Elizabeth II is photographed during a parade in the gardens of the Palace of Holyroodhouse, Edinburgh, June 28, 2022. (AP)

By Gabrielle Settles
September 12, 2022

ŹRÓDŁO: POLITIFACT
(*Angielski_dodatek 6*)

Omówienie ćwiczenia

Wśród teorii spiskowych omawianych w artykule pojawiają się takie, które łączą Elżbietę II z działaniami pedofilskimi i handlem dziećmi, wskazują na związki rodziny królewskiej z reptilianami, a także które upatrują przyczyny śmierci królowej w szczepieniu przeciw COVID-19.

Fact-checkerzy z portalu PolitiFact zwracają uwagę, że żadna z tych tez nie znajduje potwierdzenia w dowodach. O powodach wiary w teorie spiskowe pisze m.in. Tomasz Stawiszyński w [artykule](#) dla OKO.press. Możliwe konsekwencje rozpowszechniania w społeczeństwie teorii spiskowych ilustruje z kolei film dokumentalny „Q: Into The Storm” w reżyserii Culle na Hobacka ([trailer](#)).

MATERIAŁY TEORETYCZNE

Podziel się z uczniami i uczennicami [infografiką](#) pokazującą kolejne kroki, które umożliwiają zidentyfikowanie teorii spiskowej.

